

BİBLİYOGRAFYA :

Sâi, *Tezkiretü'l-ebniye*, I, 12, 75; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 311; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmî*, I, 85; a.e. *Camilerimiz Ansiklopedisi* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 126; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, I, 75; Halil Edhem [Eldem], *Nos mosques de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1934, s. 97-99, rs. 57 (burada verilen bilgiler aynı kitabın Türkçe baskısında yoktur); Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 89-91; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 64; Semavi Eyice, *İstanbul - Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 94, 95, nr. 143; a.m.f., "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 53; W. Müller - Wiener, *Istanbul Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 417; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 278; Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul 1989, s. 104; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fâtih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 105-106 (cami), 278 (tekke); A. Sâim Ülgen, *Mimar Sinan'ın Yapıları, Röleveler*, Ankara, ts., II, lv. 181; A. Süheyl Ünver, "İstanbul Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar", *VD*, II (1942), s. 248 (krokisi), rs. 15; M. Baha Tanman, "Hacı Evhad Külliyesi", *DBİst.A.*, III, 473-475.

SEMAYİ EYİCE

HACI FÂİK BEY

(ö. 1891)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Asıl adı Ahmed Fâik'tir. Hayatı ve tahsili hakkında yeterli bilgi yoktur. Küçük yaşta Enderun'a alınarak orada yetiştirildi. Müsiki'deki ilk bilgilerini Enderun'da Dellâl-zâde İsmâil Efendi'den aldı. Saraydan ayrıldıktan sonra Aksaray Kız Sanâyi Mektebi müdürlüğü görevinde bulundu. İbnülemin Mahmud Kemal ve Yılmaz Öztuna onun Haseki Hastahanesi'nde müdürlük yaptığını kaydederler. Gültekin Oransay ise bestekâr Hacı Fâik Bey'in, bu hastahanenin 1890-1909 yılları arasında müdürlüğünü ve başhekimliğini yapan bir başka Hacı Fâik Bey ile karıştırıldığını kaynak göstermeden söyler. Gerçekten Nimet Taşkıran'ın *Hasekinin Kitabı* adlı eserinden anlaşıldığına göre 1890-1909 yıllarında Haseki Hastahanesi müdürlüğü ve başhekimliği görevinde bulunan Hacı Fâik Bey adlı hekimin bestekârlıkla ilgisi yoktur. Ayrıca bestekâr Hacı Fâik Bey 1891'de vefat ettiğine göre sözü edilen görevlerle ilişkisinin bulunması mümkün değildir. Bir ara Hacca da giden Fâik Bey, yakalandığı zatürre hastalığından kurtulamayarak 1891 yılı başlarında yaklaşık altmış yaşında Bulurlu

Libadiye'deki köşkünde vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Dönemin meşhur neyzenlerinden Üsküdarlı Sâlim Bey Hacı Fâik Bey'in ağabeyidir.

Devrinin önemli bestekârları arasında yer alan Hacı Fâik Bey, sesinin ve icrasının güzelliğiyle temayüz eden usta bir hânende olarak da tanınmıştır. Katıldığı müzik meclislerinde devrinin ileri gelen müsikinaslarıyla dostluk kurarak onlardan faydalanma imkânı bulduğu gibi zaman içinde bu mahfillerin değerli bir hânendeside oldu. Bilhassa Enderûnî Ali Bey ve Hacı Ârif Bey'le yakın dostluk kurduğu bilinmektedir.

Hacı Fâik Bey'in, Türk müzikisinin dinî ve din dışı pek çok formunda 600'e yakın eser bestelediği söylenir. Ancak günümüze başta Mevlevî âyini olmak üzere tevşih, şuşul, ilâhi gibi dinî eserleri yanında kâr, semâi ve şarkı formunda toplam 170 civarında bestesi ulaşabilmiştir. Onun büyük formlarda da başarılı olduğu dikkati çekmektedir. Bestelediği üç âyinden hüzzam âyini unutulmuş, ancak yegâh âyininin bir selâmî ile düğâh âyininin tamamı zamanımıza kadar gelmiştir. Bestelerinin yarısından fazlasını teşkil eden şarkılarında Hacı Ârif Bey'in tesirinin hissedildiği söylenirse de üslup sahibi bir bestekâr olduğu eserlerinde görülmektedir. Sadettin Nüzhet Ergun ise onun dinî eserlerinde şarkı tavrının hâkimiyetinden bahseder. Bilhassa düğâh makamındaki, "Pek sevdim efendim seni gâyetle beğendim" mısraı ile başlayan kârî ile tanınan Hacı Fâik Bey'in bestelediği eserler arasında, "Merhabâ ey fahrî âlem merhabâ" mısraı ile başlayan hüzzam ilâhisi, "Nihansın dîdeden ey mest-i nâzım" mısraı ile başlayan rast şarkısı ile Hacı Ârif Bey'in vefatı üzerine bestelediği, "Âteş-i sûzân-ı fırkat yaktı cism ü cânımı" mısraı ile başlayan hümâyun makamındaki şarkısı meşhurdur.

Aynı zamanda iyi bir neyzen ve giriftzen olan Hacı Fâik Bey'in şairliği de vardır. Fâik mahlası ile yazdığı şiirlerini topladığı bir eserine bugüne kadar rastlanmamışsa da bestelediği eserlerden güftesi kendisine ait olanların bir kısmı *Fâikü'l-âsârı* adıyla neşrettiği (İstanbul 1298) güfte mecmuasında bulunmaktadır. Sa'diyye ve Mevleviyye tarikatlarına mensup olan Hacı Fâik Bey ayrıca birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Hammâmîzâde Osman Bey, Sultan VI. Mehmed (Vahdeddin), Hacı Kirâmî Efendi, Lemi Atlı, Hâfız Ahmed Nazif Efendi, Şeyh Edhem Efendi, Hâfız Mustafa İhsan Bey ve Şeyh Said Özok bilhassa zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 4; *Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler* (İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı), İstanbul 1931, I, 38-39, 44-45; II (1993), s. 114; Ezgi, *Türk Musikisi*, V, 447-448; Ergun, *Antoloji*, II, 401, 406, 512, 561-568, 638, 648, 724; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 184; Şengel, *İlahiler*, I, 138; II, 152; III, 24-25, 42-43; IV, 120-121; Töre, *İlahiler*, V, 92-93, 104-105, 124-129; VII, 88-89; VIII, 20-21, 89; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayını), I, 266-267; Ahmet Hatipoğlu, *Besteleryle Yunus Emre İlahileri*, Ankara 1993, s. 75; Nimet Taşkıran, *Hasekinin Kitabı*, İstanbul 1972, s. 281, 303-305, 374, 377; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgiyecileri", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 3 (1977), s. 175; Avnî, "Bir Üstâz-ı Fenn-i Müsiki", *Tercümân-ı Hakikat*, sy. 4046, İstanbul 24 Kânunuevvel 1307 z./5 Kânunusânî 1892; Öztuna, *BTMA*, I, 281-284.

NURİ ÖZCAN

HACI GİRAY I

(ö. 871/1466)

Kırım hanlığının kurucusu.

Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin soyundan gelmekte olup şeceresi tarihçiler tarafından farklı şekillerde kaydedilir. Leh kaynaklarının onu amcası Devlet Berdi ile (Birdi) aynı kişi olarak göstermesi tamamen yanlıştır.

Kırım'ın bağımsızlığı için ilk mücadele Hacı Giray'ın dedesi Taştımur tarafından başlatılmıştı. Taştımur bu mücadelede kısa bir süre için başarılı olup adına para bastırılmış ve bağımsızlığını ilân etmişti. Ondan sonra oğulları Gıyâseddin ile Devlet Berdi, Altın Orda'nın başşehri Saray'ı elinde bulunduran ve Altın Orda hanlığını kaybettikten sonra müstakil Kazan Hanlığı'nı kuracak olan Uluğ Muhammed'e karşı bu mücadeleyi sürdürmüşlerdi. Devlet Berdi, 830'da (1426-27) müstakil han sıfatıyla Mısır sultanına bir elçilik heyeti göndererek saltanatını meşrûlaştırıp iktidarını güçlendirmeye çalıştı. Devlet Berdi ve Gıyâseddin, atalarından yaptığı gibi girişilen mücadelelerde başarısızlığa uğrayıp Kırım'dan uzaklaştırıldıkları zaman Litvanya büyük dukasının yanına sığınıyorlardı. Leh kaynakları, Gıyâseddin'in burada dünyaya gelen oğlunun Hacı Giray olduğunu kaydeder. Bu kaynaklara göre Hacı Giray Litvanya'da Troki civarında doğmuştu. Ancak *Gülbün-i Hânân* gibi yerli kaynaklar, onun babası Gıyâseddin'in içinde büyüdüğü bir Giray kabilesi arasında doğduğunu nakleder ki bu rivayet daha doğru görünmektedir.

Hacı Giray'ın Kırım Hanlığı'nı ne zaman ele geçirdiği kesin olarak bilinmemek-